

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Η διαλεκτική σημασία του «Ναι» και του «Όχι»

Συζήτηση με τον πανεπιστημιακό δάσκαλο και σκηνοθέτη της παράστασης - για παιδιά και εφήβους «Αυτός που λέει Ναι κι αυτός που λέει Όχι» του Μπρεχτ - Σίμο Παπαδόπουλο

Αν η καλλιέργεια της σκέψης είναι προϋπόθεση για να συμβεί η μάθηση, τότε κάθε διδακτική προσέγγιση πετυχαίνει το σκοπό της, εφόσον η εφαρμογή της βασίζεται σε δραστηριότητες που αναπτύσσουν τη δημιουργική, κριτική και κριτικο-στοχαστική σκέψη. Με αυτή τη θέση, η θεατρική ομάδα «Παύσις» ανέβασε, στο θέατρο «Αλκμήνη» (Αλκμήνης 8, Γκάζι, μετρό Κεραμεικός, τηλ. 210 3428.650) το πανανθρώπινης και διαχρονικής αξίας, αλλά και τεράστιας επικαιρικής διδαχής έργο του **Μπέρτολτ Μπρεχτ «Αυτός που λέει ΝΑΙ - Αυτός που λέει ΟΧΙ»**, σε σκηνοθεσία Σίμου Παπαδόπουλου.

Διαπαιδαγωγικός ο ρόλος του θεάτρου

Ενα έργο που «στοχεύει» κατευθείαν στη συνείδηση κάθε ανθρώπου, κάθε ηλικίας, κάθε λαού και τόπου, κάθε γενιάς, ιδιαιτέρως, όμως, στη νέα γενιά. Μια αξιέπαινη προσπάθεια που σέβεται απόλυτα την μπρεχτική αντίληψη για την αισθητική και το διαπαιδαγωγικό ρόλο του θεάτρου. Ιδιαίτερα, αξίζει να δουν την παράσταση οι μαθητές, οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί που αναζητούν μια διαφορετική από τις συνηθισμένες παραστάσεις για μαθητές, και να την προωθήσουν στα σχολεία τους. Αλλωστε, η πρωτοβουλία και η σκηνοθεσία ανήκουν σε έναν πανεπιστημιακό δάσκαλο, που έχει ιδιαίτερα εντυπώσει στην παιδαγωγική του θεάτρου.

Για τον Σίμο Παπαδόπουλο (Λέκτορας Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Παιδαγωγός - εμπυχωτής θεάτρου, με σπουδές στις επιστήμες της Αγωγής και στην Παιδαγωγική του θεάτρου) - όπως μας λέει - όλα ξεκίνησαν ως μια ερευνητική υπόθεση. Στη συνέχεια, το μοιράστηκε με εκπαιδευτικούς και φοιτητές εργαστηρίων, ερευνητικά πάλι αλλά σκηνικά αυτή τη φορά. Και διαπίστωσε ότι υπήρχε ενδιαφέρον. Βέβαια, πάντα υπήρχε η διάθεση να κάνει κάτι πιο επαγγελματικό και έτσι έγινε η παράσταση που απευθύνεται κυρίως σε μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου.

«Όλα αυτά τα χρόνια, στην παιδαγωγική μου πορεία» - λέει ο Σίμος Παπαδόπουλος - «πάντα με απασχολούσε το ζήτημα της εμπύχωσης, της κατανόησης και της αλλαγής. Στην έννοια της εμπύχωσης που χρόνια τώρα προσπαθώ να αντιπαλέψω τα δεδομένα της πραγματικότητας, έβλεπα το στοιχείο της συναίνεσης. Αυτό το στοιχείο της συναίνεσης είναι και το κύριο στοιχείο στο "Ναι" του Μπρεχτ. Βέβαια, μέσα από τη συναίνεση, η

ανάγκη να αφιερωθώ, για τον κοινό σκοπό. Συναίνεση δε σημαίνει σκύβω το κεφάλι. Είναι η έννοια της κοινωνικής αποστολής, του ύψιστου καθήκοντος της σωτηρίας της Πόλης. Είναι μια παραβολή. Εμπεριέχει το στοιχείο της αλληλεγγύης για την κοινωνία. Αυτό το συναινετικό στοιχείο το οποίο με οδηγεί όλα αυτά τα χρόνια είναι το στοιχείο της κατανόησης του εαυτού και του κόσμου και επομένως της αλλαγής. Αυτό είναι βαθύτατα παιδαγωγικό, παιδευτικό και μ' αυτή την έννοια το "Ναι" έρχεται και μας δίνει κάποιες απαντήσεις. Ανάλογα με την περίπτωση, ανάλογα με τη νέα συνθήκη, οφείλουμε να το συνειδητοποιήσουμε, να το ερμηνεύσουμε και να κατανοήσουμε την αλλαγή και να δράσουμε συλλογικά. Αυτή η παιδαγωγική μου δραστηριότητα με οδηγεί και σ' αυτήν την καλλιτεχνική έρευνα».

Διαλεκτική σκέψη

--Προτείνει λοιπόν, ο Μπρεχτ, ένα διδακτικό θέατρο που δεν αποτελεί δρόμο προς το προϊόν της γνώσης, αλλά το ίδιο γίνεται διαδικασία γνώσης.

-- «Ναι. Σ' αυτό το βαθιά ριζοσπαστικό θέατρο ηθοποιοί και θεατές είναι μαθητές σε μια συλλογική δράση με σκοπό την αλλαγή. Οι θεατές δεν είναι παθητικοί καταναλωτές και ευσυγκίνητοι δέκτες εύπεπτου θεάματος, αλλά συμμετέχουν ενεργά και συνδιαμορφώνουν από κοινού την παράσταση. Με αυτήν την έννοια, η παράστασή μας ακριβώς σ' αυτό αποσκοπεί. Θέλουμε μια διάδραση όχι για το θεαθήναι αλλά ακριβώς επειδή απευθυνόμαστε σε παιδιά. Είμαστε στα τέλη δεκαετίας του '20 και ο Μπρεχτ απευθύνεται σ' αυτές τις 14 χιλιάδες χορωδίες με πάνω από μισό εκατομ. πληθυσμό και επιδιώκει μέσα από την ενεργοποίηση των νέων κυρίως ανθρώπων να συνειδητοποιήσουν την κατάστασή τους. Βέβαια βρισκόμαστε σε μια άλλη εποχή με παρόμοια, όμως, δεδομένα».

-- Ο Μπρεχτ έλεγε επίσης ότι «όπως η μεταβολή της φύσης, έτσι και η μεταβολή της κοινωνίας είναι απελευθερωτική πράξη και, ακριβώς, τις χαρές μιας τέτοιας απελευθέρωσης θα πρέπει να μεταδίδει το θέατρο μιας επιστημονικής εποχής». Δηλαδή ο υλιστής - μαρξιστής Μπρεχτ μας καλεί να αντιληφθούμε το θέατρο ως διαλεκτικό μέσο αλλαγής του κόσμου.

-- «Ακριβώς. Η καινοτομία τελικά είναι έννοια της διαλεκτικής. Η φύση αλλάζει. Ο κοινωνικός νόμος οφείλει να πειθαρχεί, να

παρατηρεί, να παρακολουθεί και να σέβεται. Να ακροάται το φυσικό νόμο. Αρα η κοινωνία οφείλει ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες να έχει τους δέκτες της καθαρούς, ανοικτούς για να αλλάζει τα δεδομένα. Αυτή είναι η απελευθερωτική πράξη. Ο Μπρεχτ ενδιαφέρεται να καλλιεργήσει τον μπρεχτικό στοχασμό, διότι δεν μπορεί να αλλάξει η κοινωνία, να έρθει το απελευθερωτικό στοιχείο της κοινωνίας, αν δεν προκύψει κριτικός στοχασμός. Και βέβαια ο κριτικός στοχασμός στην πραγματικότητα είναι η επιστημονικοποίηση του θεάτρου από τον Μπρεχτ. Επιστημονικοποίηση του θεάτρου διά του κριτικού στοχασμού. Δηλαδή η τέχνη, συνυφασμένη με τη διαλεκτική σκέψη, θα αξιοποιεί τα επιτεύγματα της επιστήμης και θα αποτελέσει διαδικασία Γνώσης. Σκοπός του θεάτρου για τον Μπρεχτ είναι να ξυπνήσει στον θεατή την επιθυμία να καταλάβει την κοινωνία στην οποία ζει και να μεθοδεύει το μεράκι του να πάρει μέρος στην αλλαγή αυτή».

Αυτός που λέει «Ναι»

--Το έργο του Μπρεχτ βασίζεται στο θεατρικό έργο του 15ου αιώνα «Taniko» του σημαντικότερου Ιάπωνα συγγραφέα Zenchiku (1405 - 1468) της σχολής του θεάτρου No, το οποίο διασκεύασε ο Μπρεχτ, σε δύο εκδοχές.

-- «Ο Μπρεχτ στο "Der Jasager" (Αυτός που λέει "Ναι") βάζει έναν δάσκαλο με τους φοιτητές του και έναν μικρό μαθητή να επισκεφτούν σπουδαίους γιατρούς, πέρα από τα ψηλά βουνά, για να τους συμβουλευτούν, καθώς στην πόλη έχει ξεσπάσει επιδημία. Το ταξίδι είναι δύσκολο κι ενώ η ομάδα προχωρεί, το παιδί αρρωσταίνοντας δεν μπορεί να συνεχίσει. Ο δάσκαλος τού λέει ότι σύμφωνα με το έθιμο πρέπει να εγκαταλειφθεί για να μην εμποδίσει τους άλλους να φτάσουν στο σκοπό του ταξιδιού. Το παιδί ζητά να το σκεφτεί και επειδή φοβάται να μείνει μόνο για να πεθάνει, ζητά να το ρίξουν στη χαράδρα. Από το "Αυτός που λέει Ναι" απουσιάζει το θρησκευτικό περιεχόμενο, πράγμα που εξασθενίζει την κλιμάκωση και προσδίδει πλέον στη διασκευή επιστημονικό - κοινωνικό κίνητρο. Δεν είναι λοιπόν η "θρησκευτική αυθαιρεσία" αλλά η "λογική αναγκαιότητα" και η "ανθρώπινη πρόοδος" που επιβάλλει την εκτέλεση του εθίμου στο οποίο "συναινεί" το αγόρι. Η θυσία του απόμου για το σύνολο είναι αυτή που δείχνει το δρόμο του πολιτικά ορθού. Μετά την παρουσίαση του έργου στους μαθητές του σχολείου Karl Marx σε μια εργατική συνοικία του Βερολίνου αυτοί αντέδρασαν με αμηχανία και ιδιαίτερα σκληρή κριτική για την ανάγκη εκτέλεσης του εθίμου».

...Κι αυτός που λέει Όχι

«Ο Μπρεχτ, σεβόμενος τον προβληματισμό των παιδιών απέναντι στις καθιερωμένες αξίες και την αμφισβήτηση του νομοτελειακού τους χαρακτήρα, ξαναγράφει το μύθο αλλάζοντάς τον ριζικά. Στη νέα εκδοχή "Der Neinsager" (Αυτός που λέει Όχι) μια μορφωτική αποστολή θα πραγματοποιηθεί πέρα από τα ψηλά βουνά στους μεγάλους δασκάλους. Το αγόρι θέλει να συμμετάσχει στο ερευνητικό ταξίδι και όταν στη διαδρομή αρρωσταίνει οι τρεις φοιτητές προτείνουν να τηρηθεί το έθιμο της ρίψης του αδύναμου στη χαράδρα. Το αγόρι αρνείται το έθιμο, ζητώντας τους να τον συνοδεύσουν πίσω στη μητέρα του. Στο "Αυτός που λέει Όχι", ο λογικός και επιστημονικός χαρακτήρας του ταξιδιού είναι κυρίαρχος, πράγμα, βέβαια, που δε δικαιολογεί τη βιασύνη στην εξέλιξη της επιχείρησης, ενώ το μήνυμά του επικεντρώνεται στην άποψη ότι τίποτα δεν πρέπει να γίνεται από συμμόρφωση σε κάποιο έθιμο (Needle & Thomson, 1981:70). Επιπλέον, δεν υπάρχει η επιδημία της πρώτης διασκευής και, επομένως, αλλάζει το επίπεδο ηθικότητας του σκοπού που τώρα γίνεται εξερευνητικός. Απουσιάζει η ύψιστη υποχρέωση ολοκλήρωσης της ειδικής αποστολής για τη σωτηρία της κοινωνίας, καθώς η ανάγκη για τη θυσία του αγοριού πηγάζει αποκλειστικά από το έθιμο που κατά την παράδοση πρέπει να τηρηθεί, λόγος που - χωρίς να δυναμιτίζει την ευθύνη απέναντι στο κοινωνικό σύνολο - μπορεί να αμφισβητηθεί και να αναθεωρηθεί. Το αγόρι λοιπόν, που δεν είναι ένας yes-man, αλλάζει την παράδοση. Με γνώμονα τη λογική και τη γνώση, το αγόρι υπερασπίζεται την ανθρώπινη του αξιοπρέπεια αρνούμενο να υπακούσει στην καθεστηκυία αντίληψη της εξουσίας για την τήρηση αυθαίρετων επιταγών. Αμφισβητεί τις αιώνιες παραδοχές της, θέτοντας εν αμφιβόλω το έθιμο και απαιτεί την αλλαγή του. Δεν εγκλωβίζεται στην παγίδα μιας θυσίας δίχως αντίκρισμα, επειδή το υπαγορεύει ένα "ανόητο" έθιμο. Αντίθετα, αντιστέκεται στην παράδοση που εγκλωβίζει τις δυνάμεις για τη γνώση και διεκδικεί τη δημιουργία ενός καινούριου κόσμου μέσα από ένα νέο έθος».

Μετάφραση: Αριάννη Παπαγεωργίου, σκηνοθεσία: Σίμος Παπαδόπουλος (Λέκτορας Θεατρολογίας στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο), βοηθός σκηνοθέτη: Λίνα Μπασούκου, μουσική: Νίκος Δανίκας, κίνηση: Χριστίνα Σουγιουλτζή, σκηνογραφία: Δημήτρης Δήμου, φωτισμοί: Ελίζα Αλεξανδροπούλου, φωτογραφίες: Δήμητρα Λαμπρέτσα. Παίζουν: Αννα Αναστασιάδου, Βάσια Βασιλείου, Μιχαήλ Γιαννικάκης, Ελισάβετ Γιαννοπούλου, Σελήνη Φιλιππιτζή, Πηνελόπη Φλουρή. Πιάνο: Αλκηστis Λαμπροπούλου. Πληροφορίες για κλείσιμο παράστασης στο τηλ. 6979 308236 κ. Μιχαήλ Γιαννικάκης.

Σ.Α.